

Ks. Paweł Zębała – Kielce

DAWNIEJ I DZIŚ – OBROŃCA WEZŁA MAŁŻEŃSKIEGO W ZWYCZAJNYM KANONICZNYM PROCESIE MAŁŻEŃSKIM

Prawu w Kościele podlegają wierni według swego stanu w różnym stopniu, niezależnie od różnicy kulturowej lub różnicy wypływającej z przynależności do różnych narodowości¹. Kościół i obowiązujące w nim prawo kanoniczne wniósł bardzo wiele do prawodawstwa państw, w których żyją wierni Kościoła Chrystusowego, szczególnie w humanizację obowiązującego prawa państwowego. Władza państwowa ustalając i stojąc na straży przyjętego prawa cywilnego, za swój podstawowy obowiązek bierze najczęściej uregulowania ogólnoludzkie w porządku doczesnym, rozpatruje dobro człowieka od jego narodzin do śmierci. Istnieje w tym względzie wyjątkowa odmienność prawa kanonicznego, którego podstawowym zadaniem jest troska o dobro duchowe człowieka². Prawodawstwo kościelne formując obowiązujące prawo, przede wszystkim patrzy na człowieka w wymiarze wiecznym, znacznie przekraczając ogólnie przyjęte i najczęściej spotykane spojrzenie władzy państwowej³. Szerokie i głębokie spojrzenie

¹ Zob. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 1 (dalej KPK).

² Por. KPK, kan. 1757.

³ Por. Strona internetowa z dnia 14.11.2013: <http://www.radiomaryja.pl/kosciol/ks-kard-grocholewski-kosciol-ma-duzy-wklad-w-humanizacje-prawa/>, VI Międzynarodowy Kongres 15–16.11.2013 w Tarnowie *Katolicy i prawo: szanse i zagrożenia*, wypowiedź prefekta Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej ks. kard. Zenona Grocholewskiego: „Kościół w aspekcie historycznym wniósł bardzo dużo elementów do humanizacji prawa. Podczas kongresu będę mówił o prawie Kościoła. I właśnie chcę pokazać specyfikę: Prawo Kościoła jest różne od wszystkich innych. Normalne prawo bierze pod uwagę człowieka od jego narodzenia aż do śmierci. Prawo Kościoła bierze człowieka w wymiarze wiecznym, czyli prawo Kościoła zdaje sobie sprawę z tego, że życie nie kończy się na śmierci, ma jakiś wymiar wieczny. Prawo świeckie ogranicza się do zabezpieczenia jakichś normalnych warunków podczas tego ziemskiego bytowania. Prawo kanoniczne myśli o dobrach duchowych, które mają gwarantować zbawienie”.

na człowieka wyjaśnia troskę prawodawcy kodeksowego w odniesieniu do wszystkich wiernych Kościoła, a także prezentuje poszanowanie przez niego każdej istoty ludzkiej. Realizacja tych starań przejawia się m.in. w pielęgnowaniu i ochronie życia sakramentalnego, które porządkuje ważne dziedziny codziennych obowiązków człowieka wierzącego. Wśród nich małżeństwa, które wypływa z ustanowienia Bożego⁴. Małżeństwo wyniesione jest do godności sakramentu⁵. Kościół strzeże jedności i nierozzerwalności małżeńskiego przymierza, jako związku mężczyzny i kobiety⁶. Jednym z wielu przejawów dbałości o tę instytucję jest powołanie w postępowaniu procesowym defensora, obrońcy węzła małżeńskiego, którego zadaniem jest przywoływać wszystkie rozumne argumenty przeciw nieważności lub rozwiązaniu węzła małżeńskiego⁷.

1. Troska Kościoła o małżeństwo

Kościół od samego początku odważnie realizuje zlecone mu zadanie głoszenia Ewangelii – Dobrej Nowiny przekazanej przez Chrystusa, o Bogu i człowieku⁸. Nauka Ewangelii w pierwszych wiekach wobec ogólnie przyjmowanych luźnych norm małżeńskiego przymierza znacznie porządkowała i jasno określała odniesienie człowieka wierzącego do istotnych obowiązków małżeńskich. Wprowadzała jego nierozzerwalność, podkreślała odpowiedzialność i wierność małżonków względem siebie. Te same lub podobne cechy można było częściowo odnaleźć w kulturach ówczesnych terenów, wśród których chrześcijaństwo wyrastało – głównie w kulturze rzymskiej oraz pośród wyznawców religii mojżeszowej. Początki chrześcijaństwa nie odznaczały się potrzebą szczególnych uregulowań w kwestiach życia małżeńskiego, brak jest informacji o takowej potrzebie⁹. Czytelne świadectwo wyznawców Chrystusa przejawiające się w życiu codziennym wobec wszystkich ludzi, poprzedzone mocną autentyczną wiarą, okazywało się często doskonałą posługą misyjną wspólnoty rozwijającego się Kościoła. Świadectwo życia pociągało do tego stopnia, że wiara chrześcijan znajdowała podatny grunt w sercach ludzi poznających ją bliżej. Jednak nawracając się, wielu z nich wraz z przyjęciem chrztu próbowało przenieść swą starą mentalność

---

⁴ Por. Mt 19,6; Mk 10,9.

⁵ Por. KPK, kan.1055 § 1.

⁶ Por. KPK, kan.1056.

⁷ Por. KPK, kan. 1430.

⁸ Zob. Mt 28,19-20.

⁹ Por. S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, t. II: *Proces małżeński*, Olsztyn 1960, s. 70.

życia, również małżeńskiego, na grunt Kościoła¹⁰. Rodziło to coraz częstsze problemy w życiu wspólnoty Kościoła. Wśród wielu dyskusji toczących się w pierwszych gminach chrześcijańskich wydaje się, że pozytywnie została przyjęta propozycja i zalecenie, by wszelkie sprawy sądowe osób ochrzczonych rozstrzygać przez odwołanie się do autorytetu Apostołów – biskupa i jego sądów¹¹. Kolejne wieki pokazały złożoność spraw małżeńskich, które zaliczano do problemów ze swej natury poważnych i ciężkich do wyrokowania, dlatego zalecano, aby wszelkie spory takiej materii zostawić do rozstrzygnięć Kolegiów Biskupów zebranych na synodach diecezjalnych bądź prowincjonalnych¹². Znaczną zmianę w tych ustaleniach przyniósł wiek IX, w którym przyjęto zasadę wprowadzającą rozdział poszczególnych władz. Biskup, jako przedstawiciel Kościoła, miał władzę w kwestiach sakramentalnych, zaś władza świecka w kwestiach czysto cywilnoprawnych¹³.

2. Bezpośrednie okoliczności powołania i kształtowania się roli obrońcy węzła małżeńskiego

Okres między IV a XIII stuleciem to czas, kiedy na przemian ścierały się koncepcje dominacji władzy świeckiej nad Kościołem (cezaropapizm) i władzy kościelnej nad świecką (papocezaryzm)¹⁴. Rywalizacja tych dwóch władz, szczególnie okresy dominacji państwa nad Kościołem, doprowadziła do sytuacji, w których szereg stanowisk kościelnych powierzano osobom bez odpowiedniej formacji. Takie sytuacje i okoliczności z nimi związane wpłynęły na rozluźnienie życia duchowieństwa. Brak odpowiedzialności za Wspólnotę Kościoła Świętego pod koniec XVI w. skutkowałam.in. wystąpieniem „reformatorów”, którzy swój sprzeciw wobec błędnym postawom ludzkim wyrazili wymówieniem posłuszeństwa Kościołowi¹⁵. Przedstawiciele bolesnych rozłamów w XVI w., jak Luter czy Kalwin, w swych poglądach dotykali również kwestii małżeństwa. Głosili nauki, w których podważali

---

¹⁰ Por. *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, red. W. Wenz, Wrocław 2007, s. 20.

¹¹ Por. 1 Kor 6,1-8.

¹² Por. M. Stasiak, *Dylemat defensora: chronić instytucję małżeństwa czy dobro osoby*, w: *Divina et Humana. Księga jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala*, red. A. Dębiński, Lublin 2001, s. 707.

¹³ Por. *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, red. W. Wenz, s. 20.

¹⁴ Zob. J. Krukowski, *Kościół i państwo: podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, s. 20–33.

¹⁵ Por. tamże, s. 33–39.

główne przymioty małżeństwa, jego sakramentalność, jedność, a tym samym odrzucali jego nierozzerwalność. Spowodowało to jeszcze większe rozluźnienie życia nie tylko wśród części duchownych, ale także wśród ludzi świeckich, którzy podążyli za ich poglądami. Od XVI w. nastąpiło mocne osłabienie przymierza małżeńskiego i rodziny¹⁶. Bezpośrednio przytoczone okoliczności oraz czas ich trwania, odegrały znaczący wpływ na kształtowanie się prawodawstwa kościelnego w zakresie spraw małżeńskich oraz powołania i formowania roli obrońcy węzła małżeńskiego. Liczne nadużycia, które wkrađały się do Kościoła, były często wywołane *symonią*¹⁷, a co za tym idzie złym wykwalifikowaniem pracowników sądów kościelnych. W efekcie słabe przygotowanie lub zupełny jego brak, odbijał się na wielu płaszczyznach życia w Kościele. W sądownictwie skutkowało to zwykle niedostatecznym solidnym prowadzeniem spraw małżeńskich oraz liberalnym podejściem do kwestii przymierza małżeńskiego. Liczne błędy trybunałów kościelnych z czasem wywoływały duże zaniepokojenie u odpowiedzialnych hierarchów. Niepokój budził zwłaszcza fakt częstej ignorancji i braku dostatecznej troski o nierozzerwalność sakramentu małżeństwa¹⁸. Wobec zaistniałych nadużyć powstała pilna potrzeba wprowadzenia odpowiedniego prawodawstwa, które miało chronić sakramentalne przymierze małżeńskie.

Papież Benedykt XIV dnia 3 listopada 1741 r. ogłosił Konstytucję apostolską *Dei Miseratione*¹⁹, wnosząc konkretne regulacje do spraw małżeńskich²⁰. Konstytucja apostolska jako pierwsza powoływała w kanonicznym procesie obrońcę węzła *defensor vinculi*²¹ – osobę, która jak sama nazwa wskazuje miała czuwać nad prawowierną ochroną skutków świętych sakramentów w odniesieniu do następstw, jakie one wywierają względem węzła święceń i węzła małżeńskiego. Powołanie obrońcy węzła w małżeńskim procesie kanonicznym przypominało i wyznaczało nowe światło w procedurach sądów kościelnych²². Jednoznacznie przypominało domniemanie prawne o ważności każdego sakramentalnego związku małżeńskiego, stąd procedura procesu kanonicznego nie bada ważności małżeństwa, przyjmując

¹⁶ Por. S. Biskupski, *Obrońca węzła w kanonicznym procesie małżeńskim*, Łódź 1937, s. 70–73.

¹⁷ Por. G. Ambrosio red., *Symonia*, w: *Encyklopedia Chrześcijaństwa*, Kielce 1997, s. 691.

¹⁸ Por. *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, red. W. Wenz, s. 21–23.

¹⁹ Benedykt XIV, *Konstytucja apostolska „Dei Miseratione” z dnia 03.11.1741*, Gasparri, Fontes I, nr 318, s. 697–701.

²⁰ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 200.

²¹ Por. KPK, kan.1432.

²² Por. T. Pieronek, *Udział obrońcy węzła w procesie małżeńskim*, „Kościół i Prawo”, 6 (1989), s. 91.

je za oczywiste, czyli ważne, do momentu udowodnienia czegoś innego. Proces kościelny zawsze skupia się i bada racjonalne przesłanki jego nieważności²³.

2.1. Wpływ zadań obrońcy węzła małżeńskiego na prawodawstwo Kościoła

Papież Benedykt XIV w konstytucji *Dei Miseratione* nakazywał obrońcy węzła wnoszenie apelacji od wszystkich wyroków, które stwierdzały nieważność małżeństwa. Wydaje się, że ten obowiązek defensora zapoczątkował procedurę do niedawna obecną w prawodawstwie kanonicznym, a przejawiającą się koniecznością podwójnego wyrokowania w dwóch instancjach w sprawach o nieważność małżeństwa²⁴. Normy prawne zawarte w konstytucji *Dei Miseratione* nakazywały, aby obrońca węzła brał udział w każdym procesie, broniąc ważności i świętości małżeństwa. Tym samym papież zlecał biskupowi diecezjalnemu powołanie defensora do udziału w sprawach małżeńskich. Biskup miał władzę odwołać go z ważnej przyczyny. Zostały również określone wymogi, jakim powinien sprostać kandydat na defensora. Choć jednoznacznie nie wskazuje się na obowiązek powoływania defensora z grona duchowieństwa, to jednak zalecane było, aby wywodził się z tego stanu, ponadto powinien być uczciwy oraz posiadać biegłą znajomość prawa²⁵. Cele, funkcje i wymogi, jakie zostały postawione w XVIII w. w chwili powołania obrońcy węzła, wyznaczyły nowe ramy procesu małżeńskiego, które w pewnej części prawodawstwa kanonicznego przetrwały do obecnego czasu²⁶.

Pozytywnie przyjęte zadania defensora sprawiły, że w procesie kanonicznym z czasem zyskiwał on bardzo mocną pozycję w swoich uprawnieniach. Potwierdzają to późniejsze regulacje prawne w tym zakresie²⁷. Istotnym

²³ Por. KPK, kan.1060.

²⁴ Zob. KPK, kan. 1682 § 1. Obecnie od 8 grudnia 2015 r. prawodawca uchylił konieczność wyrokowania spraw małżeńskich obligatoryjnie w pierwszej i drugiej instancji.

²⁵ Por. A. Bartczak, *Obrona ważności małżeństwa w perspektywie poszanowania prawdy o małżeństwie w czynnościach obrońcy węzła małżeńskiego*, „Ius Matrimoniale”, 14 (2009), s. 156.

²⁶ Por. T. Pieronek, *Udział obrońcy węzła w procesie małżeńskim*, „Kościół i Prawo”, 6 (1989), s. 91; *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, red. W. Wenz, s. 23–27.

²⁷ Por. M. Stasiak, *Dylemat defensora: chronić instytucję małżeństwa czy dobro osoby*, w: *Divina et Humana Księga jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala*, red. A. Dębiński, s. 711.

dokumentem, który w poważny sposób wpłynął na określenie zadań i obowiązków obrońcy węzła małżeńskiego, była instrukcja z 22 sierpnia 1840 r. *Cum moneat*²⁸. W wielu kwestiach potwierdzała postanowienia obowiązującej wówczas konstytucji Benedykta XIV, a ponadto wprowadzała bezwzględny obowiązek obecności defensora na każdym etapie procesu. Brak jego udziału w poszczególnych fazach sprawy sądowej skutkował jej unieważnieniem. Postanowienia zawarte w instrukcji dawały prawo sporządzania przez obrońcę węzła pytań dla stron, świadków, a nawet biegłych uczestniczących w procesie. Trybunał nie mógł wyrokować wcześniej niż defensor nie zadeklarował, iż nie ma nic do dodania w konkretnej sprawie²⁹.

Do czasu uregulowań kodeksowych z 1917 r. w prawodawstwie kanonicznym nie wprowadzono istotnych zmian w obowiązkach obrońcy węzła małżeńskiego. Dokumenty, które ukazywały się w tym czasie, wprowadzały drobne ustalenia odnośnie do sytuacji wynikających z posługi defensora oraz innych pracowników trybunałów sądów kościelnych³⁰. Postępujący rozwój społeczny w wielu istotnych dziedzinach życia człowieka, stwarzał potrzebę nowych regulacji prawnych. Liczne zbiory prawa, którymi posługiwał się prawodawca kościelny, częste odpisy, pomyłki prowadziły do nie zawsze jasnej interpretacji norm prawnych. Wiele zbiorów było niekompletnych, wiele przestarzałych. Zaistniała konieczność stworzenia nowej kodyfikacji na wzór nowoczesnego ujęcia obowiązujących norm prawnych w formie kodeksowej. Rewizję prawa kanonicznego zarządził papież Pius X (1903–1914), a po jego śmierci w 1914 r. kodyfikację kontynuował papież Benedykt XV (1914–1922). Prace nad „porządkowaniem”³¹ prawa kanonicznego zostały ukończone promulgowaniem Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1917 r.³² Z racji troski o jego przygotowanie i promulgowanie dwóch papieży – Piusa X i Benedykta XV – kodeks z 1917 r. jest często w literaturze określany jako Piobenedyktyński.

---

²⁸ Instrukcja *Cum maneat* z dnia 22.08.1840 r., Gasparri, Fontes VI, s. 345–350.

²⁹ Por. *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, red. W. Wenz, s. 35–37.

³⁰ Zob. tamże, s. 38–39; S. Biskupski, *Obrońca węzła w kanonicznym procesie małżeńskim*, s. 93.

³¹ Zgromadzenie prawa kanonicznego w formę kodeksową w 1917 r. miało charakter kodyfikacji ekskluzywnej – całościowej, która nie odwoływała się do innych unormowań prawnych.

³² *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1947, AAS 1917, pars II, 3–521 (dalej CIC17).

2.2. Obrońca węzła małżeńskiego w kodyfikacji z 1917 r.

Na mocy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. defensor musiał być ustanowiony w każdej diecezji³³ dla spraw sądowych, w których jego obecność była obowiązkowa. Powołanie obrońcy węzła było konieczne do wyrokowania w sprawach rozpatrujących nieważność małżeństwa, orzekających o dyspensie od małżeństwa zawartego a niedopełnionego oraz spraw, w których postępowanie mogło podlegać formie skróconej³⁴. Jedna osoba mogła być mianowana do wykonania zadań obrońcy węzła i promotora sprawiedliwości³⁵, ale nie w tej samej sprawie. Postanowienia kodeksowe określały liczne proceduralne przywileje defensora broniącego węzła małżeńskiego. Według swojego uznania miał prawo zwracać się do sądu w związku z konkretnymi zarządzeniami odnoszącymi się do ustalania terminów przesłuchań świadków, przedstawiania dowodów, a nawet powoływania biegłych. Sąd miał obowiązek informować obrońcę węzła o istotnych dla sprawy postępowaniach. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. opierając się na bogatym doświadczeniu prawodawstwa kościelnego, potwierdzał wiele posiadanych już przez defensora uprawnień oraz dostrzegając pojawiające się trudności w rzetelnym wykonywaniu jego obowiązków, dawał mu nowe uprawnienia, a wszystko to w trosce o należyte prowadzenie spraw rozpatrujących nieważność małżeństwa³⁶.

Doniosłym wydarzeniem w Kościele była wypowiedź papieża Jana XXIII, wygłoszona w opactwie benedyktynów przy bazylice św. Pawła za Murami. Ojciec św. deklaratorem *aggiornamento* Kościoła. Zapowiedziane odnowienie realizować się miało m.in. przez zwołanie synodu dla Rzymu, soboru dla całego Kościoła powszechnego, a wraz z tymi dziełami miała się dokonać wnikliwa rewizja obowiązującego wówczas kodeksu z 1917 r.³⁷

³³ CIC17, can. 1586 *Constitutur in dioecesi promotor ius titiae et defensor vinculi; ille pro causis, tum contentiosis in quibus bonum publicum, Ordinarii iudicio, in discrimen vocari potest, tum criminalibus; iste pro causis, in quibus agitur de vinculo sacrae ordinationis aut matrimonii.* Por. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, red. F. Bączkiewicz, t. III, Opole 1958, s. 38.

³⁴ Por. S. Biskupski, *Sprawy z udziałem obrońcy węzła małżeńskiego*, „Ateneum kapłańskie”, 39 (1937), s. 276–281.

³⁵ CIC17, can. 1588. § 1. *Eadem persona officium promotoris iustitiae et defensoris vinculi gerere potest, nisi multiplicitas negotiorum et causarum id prohibeat.* § 2. *Promotor et defensor constitui possunt tum ad universitatem causarum tum pro singulis causis.* Zob. T. Pieronek, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, Warszawa 1970, s. 141.

³⁶ Por. S. Biskupski, *Sprawy z udziałem obrońcy węzła małżeńskiego*, „Ateneum kapłańskie”, 39 (1937), s. 140–143.

³⁷ Por. Ioannes XXIII, *Allocutio Questa festiva ricorrenza*, AAS 51 (1959), s. 68–69.

W wyniku wieloletnich prac komisji kodyfikacyjnej, która bazowała na wypracowanych uchwałach ojców soborowych, powstała nowa kodyfikacja Kościoła łacińskiego.

3. obrońca węzła małżeńskiego w obowiązującym prawodawstwie

Papież Jan Paweł II 25 stycznia 1983 r. Konstytucją apostolską *Sacrae disciplinae leges* promulgował Kodeks Prawa Kanonicznego³⁸, który po *vacatio legis* 27 listopada 1983 r. zaczął obowiązywać w całym Kościele³⁹. W aktualnym Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. wykładnia prawa została podzielona na siedem ksiąg, w których zagadnienia pogrupowano na kolejne części, tytuły, a te na rozdziały i poszczególne artykuły. Kwestie związane z obrońcą węzła zostały omówione w księdze siódmej, zatytułowanej *De processibus*, w niej również dokładnie omówiono proces kanoniczny⁴⁰. Prawodawca kościelny na początku w kodeksie określając obrońcę węzła, przytacza sprawy, w których jego udział jest konieczny. Chodzi tu m.in. o nieważność małżeństwa. Prawodawca powołując defensora, stawia go jako strażnika prawdy obiektywnej, który powinien być zatroskany o dobro Kościoła, a tym samym małżonków, składając na jego barki proponowanie i przedstawianie wszystkiego, co w sposób rozumny może być przytoczone przeciw nieważności węzła sakramentalnego⁴¹. Prawodawca kodeksowy podkreślił doniosłość zadania, jakie spełnia w kanonicznym procesie obrońca węzła, jako konieczne, bez którego nawet akta procesowe tracą ważność⁴². Konieczność przytoczenia uwag defensora oraz przyrównanie jego zdania w swej istocie i mocy można nawet przyrównać do strony w tymże procesie⁴³.

---

³⁸ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioanis Pauli PP. II promulgates*, AAS 82 (1990), s. 1–317.

³⁹ Por. R. Sobański, *Kościół – prawo – zbawienie*, Katowice 1980, s. 221–141.

⁴⁰ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 157.

⁴¹ Zob. KPK, kan. 1432.

⁴² Por. KPK, kan. 1433. Przywołany kanon zakłada również możliwość uważnienia akt procesowych, gdy defensor, pomimo braku wezwania, przynajmniej przed wyrokiem przejrzy materiały sprawy i wypełni swoje zadanie.

⁴³ Por. KPK, kan. 1434, § 2. Zob. M. Greszata, *Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Lublin 2008, s. 242–263; M. Greszata, *Problem kontradykcyjności w kanonicznym postępowaniu o nieważność małżeństwa*, w: *Kościelne Prawo Procesowe. Materiały i Studia*, t. III, Lublin 2003, s. 239–258; T. Pawluk, *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973, s. 216; A. Dziega,

Powołanie obrońcy węzła należy do biskupa⁴⁴, jest ono konieczne w każdej diecezji, również on sam może go odwołać⁴⁵. Zostały także jasno określone przymioty, które powinny charakteryzować osobę powołaną do pełnienia obowiązków obrońcy węzła. Unormowania kodeksowe nie ustalają przynależności kandydata do konkretnego stanu. Dają możliwość powołania osoby duchownej bądź świeckiej⁴⁶. Powinna ona jednak spełniać odpowiednie kryteria: cieszyć się dobrym imieniem, posiadać doktorat lub przynajmniej licencjat z prawa kanonicznego, być osobą wypróbowaną w roztropności i gorliwości o sprawiedliwość⁴⁷. Można dostrzec, iż wymagane przymioty oprócz predyspozycji moralnych akcentują też odpowiednią bazę naukową kandydata, która nie tylko powinna być opanowana, lecz najlepiej potwierdzona przez odpowiednie udokumentowane wykształcenie. Defensor na równi z obrońcą stron i rzecznikiem sprawiedliwości posiada prawo obecności podczas przesłuchań stron i świadków, a także biegłych w procesie. Również przysługuje mu możliwość wglądu do akt sądowych, nawet jeśli nie zostały jeszcze ogłoszone, oraz zapoznawania się z dowodami przedłożonymi przez strony na każdym etapie procesu⁴⁸. Obowiązek gromadzenia i przytaczania w racjonalny sposób wszystkiego, co pozwoli dotrzeć do zgłębianej prawdy obiektywnej o konkretnym węźle małżeńskim⁴⁹, dotyczy zarówno umiejętnego dobrania głównych argumentów, jak i przywołania każdego szczegółu, który w sposób nawet niewielki pozwoli rozświetlić obraz całości⁵⁰.

Powyżej rozpatrywane podstawowe zadanie – tak lub podobnie brzmiące – towarzyszyły obrońcy węzła od samego początku jego istnienia

---

Zadania procesowe obrońcy węzła małżeńskiego, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i Studia*, t. I, Lublin 1999, s. 25; M. Fąka, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, cz. II, Warszawa 1978, s. 23.

⁴⁴ Por. KPK, kan. 1435. Wydaje się konieczne określenie biskupa uprawnionego do powołania obrońcy węzła, którym jest biskup diecezjalny oraz zrównani z nim w prawie. Por. KPK, kan. 368.

⁴⁵ Por. KPK, kan. 193 § 3.

⁴⁶ Zob. S. Tymosz, *Urząd obrońcy węzła małżeńskiego*, „Zamojski Informator Diecezjalny”, 8 (1999), nr 2, s. 173.

⁴⁷ Por. KPK, kan. 1435.

⁴⁸ Por. KPK, kan. 1559. Zob. Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa; *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski), kanon 1677 § 1, Tarnów 2015, s. 21.

⁴⁹ Zob. KPK, kan. 1432. Por. M. Greszata, *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy węzła*, „Prawo – Administracja – Kościół”, 5 (2001), z. 1, s. 161.

⁵⁰ Por. M. Greszata, *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy węzła*, s. 161.

w prawodawstwie kościelnym. Liczne konstytucje, dekryty uzupełniające, kodeksy kanonicznych norm zawierały prawa, którymi Kościół na przestrzeni wieków kierował się, dbając przede wszystkim o *salus animarum*⁵¹.

3.1. Wymagane przymioty obrońcy węzła małżeńskiego

Każda kodyfikacja niezależnie od czasu jej powstania rodziła pytania w niektórych ogólnych kwestiach podanych przez prawodawcę. Podobne wątpliwości budziły potrzebę uściślenia niektórych norm prawnych jedną właściwą szczegółową interpretacją. Względem prawodawstwa kodeksu kanonicznego z 1983 r. w ostatnich miesiącach życia św. Jana Pawła II została zaprezentowana i oddana do użytku, jako pomoc w sprawach małżeńskich, instrukcja *Dignitas connubii*. Instrukcja ta, opublikowana 25 stycznia 2005 r., określa szczegółowe kwestie obowiązków osób biorących udział w procesie kanonicznym w trybunałach kościelnych⁵². Bezpośredni następca św. Jana Pawła II, papież Benedykt XVI podejmując posługę biskupa Rzymu, jako następcą Apostoła Piotra w pierwszym przemówieniu do Trybunału Roty Rzymskiej nawiązał do bogatej spuścizny swego poprzednika, również w kwestiach prawa kanonicznego. Przywołując instrukcję *Dignitas connubii*, określił ją jako praktyczne *vademecum* dla pracowników trybunałów kościelnych⁵³. Prawodawca w najnowszej instrukcji procesowej przybliżając pracę sądów kościelnych, przypomina o obowiązku przysięgi, składanej przez wszystkich, którzy tworzą sąd lub świadczą mu pomoc, zobowiązując się do należytego i wiernego wypełniania powierzonych zadań. Obrońca węzła, jako że jego uczestnictwo w procesie jest obowiązkowe, również składa takową przysięgę⁵⁴. Defensor na równi z sędziami i promotorem sprawiedliwości został zobowiązany do ciągłego pogłębiania swojej

---

⁵¹ Por. KPK, kan. 1752.

⁵² Por. *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 7–8 (dalej Instrukcja *Dignitas connubii*); A. Stankiewicz, *Geneza i ogólna charakterystyka Instrukcji „Dignitas connubii”*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*, Tarnów 2006, s. 15–34.

⁵³ Por. *Il Discorso di Benedetto XVI*, w: „L’Osservatore Romano”, Domenica 29 Gennaio 2006, s. 5. Papież Benedykt XVI określił główny cel i przeznaczenie dokumentu *Dignitas connubi*: „Zasadnicza wartość tej Instrukcji, która mam nadzieję będzie aplikowana integralnie przez pracowników sądów kościelnych, zawiera się we wskazaniu, w jakiej mierze i w jaki sposób mają być aplikowane w sprawach dotyczących nieważności małżeństwa, normy zawarte w relatywnych kanonach na temat zwykłego procesu spornego, w przestrzeganiu norm specjalnie wydanych na temat stanu osób oraz na temat dobra publicznego”.

⁵⁴ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, art. 35 § 1.

wiedzy⁵⁵. W podnoszeniu kwalifikacji powinny mu pomagać m.in. studium własne oraz badanie jurysprudencji Trybunałów Roty Rzymskiej, które poprzez wyrokowanie oraz uzasadnienia w nich zawarte nie tylko przypominają o prawowierności Kościoła, lecz także przyczyniają się do ujednoczenia prawodawstwa we wszystkich sądach kościelnych niższego rzędu⁵⁶. Nowością postulowaną przez instrukcję *Dignitas Connubii* jest wprowadzenie zastępcy obrońcy węzła. Jego powołanie może nastąpić wówczas, gdy nieprzewidziane sytuacje losowe przeszkodzą powołanemu obrońcy spełniać swoją funkcję. Wikariusz sądowy dbając, by sprawy sądowe nie przeciągały się ponad wyznaczony czas⁵⁷, może powołać z zachowaniem przepisów prawa osobę do wykonywania zadań spełnianych przez defensora⁵⁸.

3.2. Uprawnienia i obowiązki obrońcy węzła małżeńskiego w procesie małżeńskim

Papież Franciszek w Liście apostolskim *Mitis Iudex Dominus Iesus*⁵⁹, reformując kanony od 1671 do 1691 obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., podkreślił obowiązkowe powołanie w trybunale kościelnym obrońcy węzła⁶⁰. Tym samym mocno zaznaczył oraz zlecił jego udział w sprawach o nieważność małżeństwa od pierwszych chwil po zawiązaniu sporu. Sędzia działając w bliskości ze stronami⁶¹, ma obowiązek powiadomić

⁵⁵ Zob. W. Gałązka, *Posługa sądowa w Kościele*, w: *Kanoniczny proces małżeński dziesięć lat po opublikowaniu „Dignitas connubii”*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 8–9 czerwca 2015 r., red. T. Rozkrut, Tarnów 2016, s. 185–187.

⁵⁶ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, Art. 35 § 2 § 3. Zob. Konstytucja apostolska Jana Pawła II *Pastor Bonus* z dnia 28 czerwca 1988, nr 126, AAS 80 (1988), s. 841–930.

⁵⁷ Prawodawca określa maksymalny czas trwania procesu kanonicznego na rok w trybunale pierwszej instancji, zaś na 6 miesięcy dla drugiej instancji. Zob. KPK, kan. 1453.

⁵⁸ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, art. 53–55. Zob. W. Góralski, *Wprowadzenie do motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, w: *Proces małżeński według motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, red. J. Krajczyński, Płock 2015, s. 14–16.

⁵⁹ Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa; *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski), Tarnów 2015.

⁶⁰ W. Góralski, *Motu proprio papieża Franciszka „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, Prezentacja dokumentu, „*Ius Matrimoniale*”, 26 (2015), nr 3, s. 3–8.

⁶¹ Zob. R. Rodriguez Ocana, *Mitis Iudex: fuero competente y sistema de apelaciones*, „*Ius Canonicum*”, 56 (2016), nr 3, s. 107–109.

defensora o toczącym się postępowaniu, a także udostępnić mu tekst skargi powodowej⁶². Szerokie uprawnienia pozwalają obrońcy na wycofanie się z rozpoczynającego się procesu. Jeśli z tego prawa nie skorzysta, powinien ustosunkować się do treści skargi powodowej, ma pełny wgląd do akt procesowych na każdym etapie procesu i z tego względu może już na samym początku wnieść swoje uwagi odnośnie do przedmiotu sporu. Choć defensor nie może proponować żadnego nowego tytułu, z którego powinno rozpatrywać się nieważność konkretnego małżeństwa, jednak dla dobrego przeprowadzenia postępowania może proponować odstąpienie od jakiegoś tytułu, który jego zdaniem będzie niemożliwy do udowodnienia. Ostateczną decyzję na temat formuły sporu podejmuje sędzia⁶³.

Kolejnym etapem, w który po zawiązaniu i ustaleniu formuły sporu z zachowaniem norm kodeksowych, wchodzi sprawa badająca nieważność węzła małżeńskiego, jest postępowanie dowodowe. W tym postępowaniu obrońca węzła wypełnia swoją funkcję poprzez gromadzenie wszelkich dowodów, pozwalających przywołać argumenty przeciwne nieważności małżeństwa. Defensor analizuje przytaczane dowody stron, mając pieczę nad tym, by wnoszone argumenty dotyczyły wyłącznie zakresu rozpatrywanej sprawy badającej nieważność małżeństwa. Jednocześnie wnikliwie zgłębiając pojawiające się dowody w sprawie, defensor ma prawo uczestniczyć w przesłuchaniach⁶⁴. Tym samym ma obowiązek czuwać, by pojawiające się szczególne dowody kompetentnych biegłych, a także wszelkiego rodzaju opinie w procesie, bazowały na zasadach antropologii chrześcijańskiej oraz by sporządzano je z zachowaniem wszelkich naukowych metod⁶⁵. Prawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. przypomina, żeby wszystkie dowody zgromadzone przez defensora, były pozyskane zgodnie z prawem⁶⁶. Prawodawca dopuszcza wszelkiego rodzaju dowody, nawet prywatne, które zachowując prawdę, mogą doprowadzić w konkretnej sprawie do odparcia zarzutu nieważności węzła małżeńskiego⁶⁷. Zwyczajny tryb gromadzenia informacji przez

---

⁶² Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa; *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łaciński-polski), kanon 1676 § 1, Tarnów 2015, s. 21.

⁶³ Por. A. Dziega, *Zadania procesowe obrońcy węzła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i Studia*, t. I, Lublin 1999, s. 31–33.

⁶⁴ Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*; *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”*, kanon 1677 § 1, s. 21.

⁶⁵ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, art. 56 § 4. Por. S. Biskupski, *Obrońca węzła w kanonicznym procesie małżeńskim*, Łódź 1937, s. 135.

⁶⁶ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, Art. 56 § 2–6.

⁶⁷ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, Art. 56 § 3.

defensora jest realizowany głównie przez możliwość wglądu na każdym etapie procesu do akt sprawy, nawet przed ich publikacją⁶⁸. Ważne uprawnienie, jakim prawodawca obdarzył obrońcę węzła, stanowi możliwość przedstawienia sędziemu zagadnień, oraz możliwość formułowania pytań, które w opinii defensora korzystnie, a nieraz konieczne jest zadać świadkom lub stronom. W Kodeksie z 1917 r. obrońca był zobligowany do ułożenia takich pytań dla stron i świadków w procesie małżeńskim. Obecnie nie ma takiego obowiązku. Może zatem zrezygnować zupełnie z przedstawienia swoich pytań, a jeśli zdecyduje się je przedstawić, może to zrobić za pośrednictwem sędziego⁶⁹. Obrońca węzła posiada kanoniczne uprawnienie, by proponować tematykę przesłuchań, może – jeśli sytuacja lub nowe dowody w jego mniemaniu dadzą podstawę do działania – wnioskować o powołanie biegłych, którzy będą w stanie wyjaśnić pojawiające się zawile kwestie w konkretnym procesie małżeńskim⁷⁰. Rozwijając to uprawnienie, defensor nieraz staje przed obowiązkiem skorzystania z „innych źródeł, nawet prywatnych”. Chodzi tu o możliwość zgłoszenia w sprawie nowego istotnego dowodu (np. świadka), który nie został z jakiegoś powodu zgłoszony przez strony, a którego wiedza włączona do akt sprawy w ocenie obrońcy węzła małżeńskiego dałaby istotne rozjaśnienie rozważanego problemu co do ważności węzła⁷¹.

Prawodawca wyposażył obrońcę węzła w liczne uprawnienia, dzięki którym może on dobrze i owocnie wykonać swoje zadania w procesie. Jednocześnie defensor nie został zobligowany do obowiązku uczestnictwa w przesłuchaniach stron i świadków. Istotną jego powinnością jest natomiast przejrzeć, czyli zapoznać się z protokołem przesłuchań, oraz potwierdzić ten fakt przez stosowne złożenie na nim swojego podpisu. Jest to jego moralny i prawny obowiązek⁷².

Etapem, który kończy postępowanie dowodowe, a poprzedza wyrokowanie jest dyskusja nad sprawą. Następuje ona po zebraniu wszystkich przedstawionych w sprawie dowodów, pozwalających dotrzeć do prawdy obiektywnej w toczącym się postępowaniu badającym nieważność węzła małżeńskiego. Na tym etapie prawodawca nakłada obowiązek na defensora, by ten wyraził swoją opinię na temat rozpatrywanej sprawy⁷³. Obrońca węzła sporządzając opinię w konkretnej sprawie, zawsze powinien

---

⁶⁸ Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*; *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”*, kanon 1677 § 1, s. 21.

⁶⁹ Por. KPK, kan.1533, kan.1561.

⁷⁰ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, Art. 56 § 4.

⁷¹ Por. A. Dziega, *Zadania procesowe obrońcy węzła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i Studia*, t. I, Lublin 1999, s.33.

⁷² Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, Art. 175 § 2.

⁷³ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 287–288.

przedstawić swoje uwagi na piśmie. Przedstawiane uwagi przedwyrokowe powinny opierać się na zgromadzonym materiale dowodowym. Z racji swego zadania w procesie niedopuszczalne jest, aby obrońca wyrażając własną opinię, przyznawał lub stwierdzał nieważność małżeństwa. Prawodawca kodeksowy nie dopuszcza możliwości, w której defensor mógłby zrezygnować z wyrażenia swojej opinii. Powinien on bronić węzła małżeńskiego, reprezentując Kościół oraz dbając o małżeństwo jako dobro publiczne⁷⁴. Z formalnego punktu widzenia defensor nie może zrezygnować z przedstawienia uwag, gdyż nie działa w swoim imieniu, tylko reprezentuje wspólnotę Kościoła. Jednak praktycznie⁷⁵ wydaje się, że prawodawca nie zabrania mu tego w konkretnym przypadku, w którym przytoczone dowody pozwalają na jednoznaczne stwierdzenie nieważności węzła, aby obrońca mógł zdać się na sprawiedliwość sądu⁷⁶.

Etap wyrokowania nie zwalnia obrońcy węzła od dalszego udziału w sprawie. Defensor może wnieść apelację⁷⁷, jeśli nie zgadza się z wyrokiem pozytywnym. Przysługuje mu prawo złożenia apelacji skierowanej do sędziego, który wydał wyrok. List apostolski *Mitis iudex Dominus Iesus* papieża Franciszka nie wnosi zmian w tym względzie i pozostawia defensorowi termin 15 dni na zgłoszenie apelacji⁷⁸. Istotnym novum w myśl aktualnych przepisów w tej części procesu jest pozostawienie decyzji o możliwości apelacji od wyroku Trybunału I Instancji stronom, rzecznikowi sprawiedliwości, a także obrońcy węzła. Choć defensor posiadał prawo do apelacji⁷⁹, to jednak do 8 grudnia 2015 r. prawodawca nakładał obowiązek rozpatrywania spraw w dwóch instancjach. Tak więc wydany wyrok I instancji w zwyczajnym procesie małżeńskim w myśl prawa automatycznie był przekazywany do wyrokowania w Trybunale II Instancji, zaś obrońca węzła choć posiadał prawo do apelacji na tym etapie, w praktyce nie musiał zgłaszać apelacji, gdyż sprawa z urzędu była kierowana do Trybunału II instancji. Jest to istotna konsekwencja fundamentalnej zmiany w strukturze procesu małżeńskiego papieża

---

⁷⁴ Por. A. Dziega, *Zadania procesowe obrońcy węzła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i Studia*, t. I, Lublin 1999, s. 36–38.

⁷⁵ Por. M. Greszata, *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy węzła*, „Prawo – Administracja – Kościół”, 5 (2001), z. 1, s. 166.

⁷⁶ Por. Instrukcja *Dignitas connubii*, Art. 56 § 5.

⁷⁷ Por. Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*; *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”*, kanon 1680 § 1, s. 25.

⁷⁸ Zob. KPK, kan. 1630 § 1. Por. *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, red. W. Wenz, s. 103–105.

⁷⁹ Zob. KPK, kan. 1628.

Franciszka wyrażona w zasadzie *Una sententia pro nullitate exsecutiva*⁸⁰. Oprócz apelacji przysługuje defensorowi prawo zaskarżenia wyroku, jeśli dostrzeże braki proceduralne. Wyrok może być obciążony wadami usuwalnymi bądź wadami nie do usunięcia, które powodują nieważność zakończzonego procesu⁸¹. Należy również pamiętać, że z punktu widzenia prawa kościelnego wszystkie sprawy dotyczące stanu osób nigdy nie zyskują statusu rzeczy osądzonych. Z chwilą pojawienia się nowych istotnych dowodów, rzucających nowe światło w danej sprawie, co do której wyrok został wydany – także w postępowaniu dwu- lub trzyinstancyjnym, obrońca węzła ma prawo apelacji w każdym czasie⁸².

Podsumowanie

Prezentowane zagadnienia w wybranych zarysach ukazują kształtowanie się obowiązków osoby, której prawodawca kodeksowy zleca obronę węzła małżeńskiego dla dobra samych małżonków, jak i dla dobra sakramentu, do której w troskliwy sposób Kościół Chrystusowy jest powołany i zobowiązany. Przedstawienie to w ramach czasowych okoliczności i przywołanych norm prawnych Kościoła pozwala spojrzeć z perspektywy defensora na złożoność poważnej materii każdej sprawy, badającej tezę nieważności małżeństwa. Nadzrędnym celem obrońcy węzła w procesie małżeńskim jest dbałość o rzetelność toczącego się postępowania, jak również o to, by w racjonalny sposób chronić małżeństwo sakramentalne. Urząd defensora został wprowadzony formalnie w XIV w. i trwa po dziś dzień. Śledząc zmieniające się prawodawstwo w Kościele, zauważamy, iż jego główne zadanie nie uległo zmianie. Jednak w obecnym prawodawstwie od motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* dostrzec można złożenie na barki defensora jeszcze większej odpowiedzialności nie tylko za węzeł małżeński, który w pierwszej kolejności ochrania, ale również za prawidłowe i kompetentne prowadzenie postępowania. Wyraźnie widać, iż prawodawca reformując proces małżeński, formalnie zlecił dbałość o staranne poszukiwanie prawdy, do której zmierza każdy proces małżeński, w ogromnej jego części obrońcy węzła małżeńskiego⁸³.

---

⁸⁰ Por. P. Skonieczny, *Wyrok, środki jego zaskarżenia oraz wyrokowanie*, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostołskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Tarnów 2015, s. 123–125.

⁸¹ Por. KPK, kan. 1620, c. 1622.

⁸² G. Leszczyński, *Rola obrońcy węzła małżeńskiego*, „Prawo Kanoniczne”, 49 (2006), nr 3–4, s. 60.

⁸³ Zob. Papież Franciszek, *List apostołski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*; *List apostołski „Mitis et misericors Iesus”*, kanon 1676–1681, s. 21.

Bibliografia

I. Źródła główne

Biblia Jerozolimska, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2006.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioanis Pauli PP. II promulgatus, AAS 82–1990.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti XV auctoritate promulgatus, AAS-1917, pars II, 3–521.

Konstytucja Benedykta XIV *Dei Miseratione* z dnia 03.11.1741, Gasparri, Fontes I, nr 318.

Konstytucja Jana Pawła II *Pastor Bonus* z dnia 28 czerwca 1988, nr 126, AAS 80 (1988).

Instrukcja *Cum maneat* z dnia 22.08.1840 r., Gasparri, Fontes VI.

Papież Franciszek, *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa; *List apostolski „Mitis et misericors Iesus”*, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski), Tarnów 2015.

Przemówienie do Roty Rzymskiej, Jan XXIII, *Allocutio Questa festiva ricorrenza*, AAS 51–1959.

Przemówienie do Roty Rzymskiej, Benedykt XVI, „L’Oservatore Romano”, Domenica 29 Gennaio 2006.

II. Opracowania

Ambrosio G. (red.), *Symonia*, w: *Encyklopedia Chrześcijaństwa*, Kielce 1997, s. 691.

Bartczak A., *Obrona ważności małżeństwa w perspektywie poszanowania prawdy o małżeństwie w czynnościach obrońcy węzła małżeńskiego*, „Ius Matrimoniale”, 14 (2009), s. 156.

Bączkiewicz F. (red.), *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. III, Opole 1958.

Biskupski S., *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, t. II: *Proces małżeński*, Olsztyn 1960.

Biskupski S., *Obronca węzła w kanonicznym procesie małżeńskim*, Łódź 1937.

Biskupski S., *Sprawy z udziałem obrońcy węzła małżeńskiego*, „Ateneum kapłańskie”, 39 (1937), s. 140–143.

Dzięga A., *Zadania procesowe obrońcy węzła małżeńskiego*, w: *Kościelne prawo procesowe. Materiały i Studia*, t. I, Lublin 1999.

Fąka M., *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, cz. II, Warszawa 1978.

Greszata M., *Iudicium cum principiis. Kodeksowa weryfikacja wybranych zasad procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Lublin 2008.

Greszata M., *Problem kontrydiktoryjności w kanonicznym postępowaniu o nieważność małżeństwa*, w: *Kościelne Prawo Procesowe. Materiały i Studia*, t. III, red. A. Dziega, Lublin 2003.

Greszata M., *Z dyskusji nad zadaniem obrońcy węzła*, „Prawo – Administracja – Kościół”, 1 (5) 2001.

Góralski W., *Motu proprio papieża Franciszka Mitis Iudex Dominus Iesus, Prezentacja dokumentu*, „Ius Matrimoniale”, 26 (2015), nr 3, s. 3–8.

Góralski W., *Wprowadzenie do motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, w: *Proces małżeński według motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, red. J. Krajczyński, Płock 2015, s. 14–16.

Gałązka W., *Posługa sądowa w Kościele*, w: *Kanoniczny proces małżeński dziesięć lat po opublikowaniu „Dignitas connubii”*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 8–9 czerwca 2015 r., red. T. Rozkrut, Tarnów 2016, s. 185–187.

Krukowski J., *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000.

Leszczyński G., *Rola obrońcy węzła małżeńskiego*, „Prawo Kanoniczne”, 49 (2006), nr 3–4, s. 60.

Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, Olsztyn 1990.

Pawluk T., *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973.

Pieronek T., *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, Warszawa 1970.

Pieronek T., *Udział obrońcy węzła w procesie małżeńskim*, „Kościół i Prawo”, 6 (1989), s. 91.

Rozkrut T., (red.), *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007.

Ocana Rodriguez R., *Mitis Iudex: fuero competente y sistema de apelaciones*, „Ius Canonicum”, 56 (2016), nr 3, s. 107–109.

Skonieczny P., *Wyrok, środki jego zaskarżenia oraz wyrokowanie*, w: *Praktyczny komentarz do Listu apostolskiego motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus” papieża Franciszka*, red. P. Skonieczny, Tarnów 2015, s. 123–125.

Stankiewicz A., *Geneza i ogólna charakterystyka Instrukcji „Dignitas connubii”*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*, Tarnów 2006.

Stasiak M., *Dylemat defensora: chronić instytucję małżeństwa czy dobro osoby*, w: *Divina et Humana. Księga jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala*, red. A. Dębiński, Lublin 2001.

Sobański R., *Kościół – prawo – zbawienie*, Katowice 1980.

Tymosz S., *Urząd obrońcy węzła małżeńskiego*, „Zamojski Informator Diecezjalny”, 8 (1999), nr 2.

Wenz W., (red.), *Urząd obrońcy węzła i procesowe decyzje sędziego na etapie wyrokowania. Zagadnienia wybrane z procesu o nieważność małżeństwa*, Wrocław 2007.

Strona internetowa z dnia 14.11.2013: <http://www.radiomaryja.pl/kosciol/ks-kard-grocholewski-kosciol-ma-duzy-wklad-w-humanizacje-prawa/>.

Summary

FORMERLY AND TODAY

– DEFENDER OF THE BOND IN CANONICAL MARRIAGE PROCESS

The paper aims at presenting the Defender of the Bond's role in the canonical marriage process in its ordinary form. It presents the Defender in historical perspective, taking into account various cultural and political circumstances developing over centuries, which have been influencing everyday decisions of the members of the Church. The paper underlines the concern of the Church for the marriage as well as the justification, or even necessity, of establishing the office of Defender of the Bond in canonical marriage process. Moreover, it outlines the development of the tasks and powers of the Defender in the law of the Church to this day.

Keywords: Defender of the Bond, canonical law, marriage process

Słowa kluczowe: obrońca węzła małżeńskiego, prawo kanoniczne, proces małżeński

(proces zwyczajny – [ang.]ordinary process)

(obrońca węzła małżeńskiego – [ang.]defender of the bond)

Ks. Paweł ZĘBAŁA – ur. w 1981 r. w Kielcach. Ukończył studia w kieleckim WSD z tytułem magistra teologii, a następnie studia specjalistyczne z zakresu prawa kanonicznego na KUL-u zakończone uzyskaniem magisterium i licencjatu z prawa kanonicznego. Od 2014 r. doktorant Katedry Kościelnego Prawa Procesowego na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL. Podejmuje posługę sędziego audytora i obrońcy węzła małżeńskiego w Sądzie Biskupim w Kielcach.